

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Ἑπιστημονικῶν Ἑρευνῶν Κύπρου

Η ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ *

* Διάλεξις γενομένη τὴν 18.12.1972 εἰς τοὺς φοιτητὰς τῆς Σχολῆς.

Ἡ περίοδος τῶν ἑκατὸν πεντήκοντα ἐτῶν, ἡ ὁποία διέρρευσεν ἀπὸ τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, εἶναι ἱστορικῶς βραχεῖα. Μόνον ἕξ περίπου γενεαὶ χωρίζουν τὴν σύγχρονον γενεὰν ἀπὸ ἐκείνην τῶν ἀνθρώπων εἰς τοὺς ὁποίους ἔλαχεν ἱστορικῶς ἡ εὐθὺν τῆς διεξαγωγῆς τοῦ ἀγῶνος καὶ τῆς πολιτικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ἐθνους. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ μνήμη τῆς ἐπαναστάσεως ἐπανέρχεται ἐτησίως εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἀγὼν τοῦ 1821 ἀποτελεῖ κοινὸν διδασκτικὸν θέμα τῆς καθ' ἡμᾶς σχολικῆς ἐκπαιδεύσεως, εἶναι ἐν τούτοις ἀνάγκη νὰ διαπιστωθῇ ὅτι ἡ σύνδεσις τῶν νεωτέρων ἐλληνικῶν γενεῶν πρὸς τὸν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 περιέπεσεν εἰς θεωρητικὴν ἀντίληψιν τῶν πραγματικότητων αἱ ὁποῖαι συνιστοῦν τοῦτον, οὐχὶ δὲ σπανίως δίδει λαβὴν εἰς ἄκρατον βερμπαλισμὸν τείνοντα νὰ ἀποξενώσῃ τὰς συγχρόνους γενεὰς τῆς προβληματικῆς ἡ ὁποία ὑπόκειται ὅχι μόνον εἰς τὸ ἱστορικὸν γεγονὸς τῆς ἐξεγέρσεως, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀξιοποίησιν αὐτοῦ. Κατὰ συνέπειαν εἶναι καλὸν καὶ χρήσιμον ὅπως ἡ διαρρέυσασα 150ετηρὶς δώσῃ ἀφορμὴν ἀνανεώσεως τῆς γνώσεως τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου, συγχρόνως δὲ καὶ περαιτέρω ἀξιοποίησεως αὐτοῦ.

Διὰ τὴν ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν αἰτίων καὶ τῆς φύσεως τοῦ ἐθνικοαπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τοῦ 1821, καθὼς καὶ διὰ τὴν συνειδητοποίησιν τῆς ἀπὸ τοῦ ἀγῶνος τούτου καὶ ἐντεῦθεν προκυπούσης ἐθνικῆς προβληματικῆς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνδιατρίψωμεν περὶ τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην κατάστασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ συμβατικῶς γνωστὴν εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τὸν ὄρον 'Τουρκοκρατία'. Πράγματι, αἱ ἱστορικαὶ συνέπειαι τῆς περιόδου ἐκείνης ἐξακολουθοῦν μέχρι σήμερον νὰ ἐπηρεάζουν τὴν κατάστασιν καὶ τὰς τύχας τοῦ ἐλληνικοῦ ἐθνους. Τὴν κατάστασιν, πρῶτον, διότι ἡ μακροχρόνιος ὑπαγωγὴ τοῦ ἔθνους ὑπὸ τὸν πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν ἔλεγχον ἐνὸς λαοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ πνευματικὴ παράδοσις εὗρίσκετο εἰς τοιοῦτο χαμηλὸν ἐπίπεδον, ὥστε ἦτο ἀδύνατον αὕτη νὰ συμβληθῇ πρὸς ἐκείνην τοῦ κατακτηθέντος λαοῦ, ὑπῆρξεν ὑπόλογος διὰ τὴν πολιτικὴν, κοινωνικὴν καὶ οικονομικὴν καθυστέρησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὰ εὐρωπαϊκὰ ἔθνη, καθυστέρησιν διὰ τὴν ἐπανόρθωσιν τῆς ὁποίας μέχρι σήμερον τὸ ἔθνος καταβαλλεῖ ἀσυνήθεις προσπάθειας, ὑλικὰς καὶ πνευματικὰς, καὶ δὴ ἐν ὀφει τοῦ συνεχῶς αὐξανομένου ρυθμοῦ ἀναπτύξεως τῶν τεχνολογικῶς προηγμένων χωρῶν. Τὰς τύχας, δεύτερον, διότι ἡ ἐκ τῆς μακροχρονίου συμβιώσεως καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀποτινᾶξεως τοῦ τουρκοῦ ζυγοῦ προκύψασα ἐθνοῖστορικὴ διαφορὰ οὐδέποτε μέχρι σήμερον κατέπαυσεν ἐντελῶς νὰ ὑφίσταται, ἀλλ' ἐξακολουθεῖ νὰ διέπῃ λαμβανόντως ἢ ἐμφανῶς τὰς ἐλληνοτουρκικὰς σχέσεις καὶ νὰ ἐξασκῇ ἀρνη-

τικήν ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτῶν. Ἡ μεγάλη προσπάθεια, ἡ ὁποία κατεβλήθη ὑπὸ τῶν δύο σημαίνοντων ἡγετῶν τῶν δύο ἐθνικῶν παρατάξεων μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάννης πρὸς ἄρσιν τῆς ὑφισταμένης ἐθνοϊστορικῆς διαφορᾶς, ἀνετράπη μεταπολεμικῶς λόγω τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ ζητήματος τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀλυτρώτου Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ τουρκικοῦ παράγοντος εἰς τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου δικαιολογεῖ τὴν ἀνάγκην καὶ χρησιμότητα ἀναδρομῆς εἰς τὴν περίοδον ἐκείνην εἰς τὴν ὁποίαν ἱστορικῶς ἀνάγεται ἡ ἐπέμβασις αὕτη, δηλ. τὴν Τουρκοκρατίαν.

Ὅχι διότι ἡ περίοδος ἐκείνη ἐνέχει τὶ τὸ λαμπρὸν δυνάμενον νὰ συγκριθῇ πρὸς τὰς ἄλλας περιόδους τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ διότι, ἐξ ἐπόψεως ἐθνικῆς πείρας καὶ ἱστορικῶν διδαγμάτων, ἡ μακρὰ ἀρνητικὴ ἐπαφὴ τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου πρὸς ἓνα λαόν, ὅστις εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἱστορικὴν σκηνὴν χωρὶς νὰ ὑποστῇ προπαίδειαν πολιτιστικὴν, ἡ ὁποία νὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ διαδραματίσῃ ἐποικοδομητικὸν ἱστορικὸν ρόλον, ὑπῆρξε μία ἐμπειρία ἐκ τῆς ὁποίας δύνανται νὰ ἀντληθοῦν μαθήματα διὰ τὴν μέλλουσαν σταδιοδρομίαν τοῦ ἔθνους.

Μέχρι σήμερον ἡ Ἱστορία προσπαθεῖ νὰ διευκρινίσῃ τοὺς λόγους διὰ τοὺς ὁποίους ἐν νομαδικὸν ἔθνος, δημιουργήμα τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῶν στεππῶν τῆς Κεντρικῆς Ἀσίας, ἠδυνήθη νὰ κυριαρχήσῃ λαοῦ μὲ ἱστορικὴν παράδοσιν καὶ πνευματικῶς ἱσταμένου εἰς τὸ ἀνώτατον ἐπίπεδον τῆς ἐποχῆς του. Τοὺς λόγους αὐτοὺς διευκρινίζει καλύτερον ἡ Ἐθνολογία παρὰ ἡ Ἱστορία. Ἐὰν τὸ Βυζάντιον ὑπέκυψεν εἰς ἓνα νομαδικὸν λαὸν στερούμενον ἱστορικῆς παράδοσεως, τοῦτο οφείλεται ὅχι εἰς τὴν ἀνωτερότητα τοῦ λαοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἡττηθεὶς λαὸς παρημέλησεν ὠρισμένους τομεῖς τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως καὶ ὀργανώσεως εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ παρουσιάσῃ ἀδύνατα σημεῖα εἰς τὸν ἐπιδρομέα καὶ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὸν γεωγραφικόν του χῶρον καὶ νὰ τὸν ἀποδιοργανώσῃ πολιτικῶς. Καὶ πάλιν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποφευχθῇ ἡ μεγάλη καταστροφὴ, ἐὰν οἱ τουρανικοὶ λαοὶ εἶχον εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῶν πολιτιστικῶν παράδοσιν, ἡ ὁποία νὰ τοὺς ἐπέτρεπε νὰ ἀφομοιώσουν τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν τοῦ Βυζαντίου, ὅποτε ἐκ τῆς ἀφομοιώσεως ταύτης θὰ προέκυπτε κάτι τὸ μὴ ἀρνητικόν, ἴσως εἰς νέος τύπος πολιτισμοῦ. Γνωρίζομεν ὅτι τοῦτο συνέβη εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν Ρωμαίων, οἱ ὅποιοι ἀφωμοίωσαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ ἀφωμοιώθησαν ὑπ' αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε ὅχι μόνον δὲν τὸν κατέστρεψαν, ἀλλὰ καὶ ὠρισμένας πλευράς του προήγαγον, προπαντὸς ὅμως κατῳρθωσαν νὰ τὸν διατηρήσουν καὶ νὰ τὸν μεταδώσουν εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Ἀλλ' οἱ Ρωμαῖοι εἶχον ἤδη εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τῶν τῆν πολιτιστικῶν παράδοσιν τῶν Ἰνδοευρωπαϊκῶν λαῶν καὶ ἦσαν ἐπίδεκτικοὶ πολιτιστικῆς ἀφομοιώσεως, ἐνῶ οἱ τουρανικοὶ λαοὶ εἶχον μίαν καὶ μόνην παράδοσιν, τὴν ποιμενικὴν-νομαδικήν. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ παρουσία τῶν μεταξὺ τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν ἦτο ἀσύμφυτος πρὸς τὰς κοινωνικὰς παραδόσεις λαῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον διαπαιδαγωγηθῇ κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τῶν μεγάλων

γεωργικῶν πολιτισμῶν τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, πολιτισμοῦ κατ' ἐξοχὴν οἰκουμενικοῦ, ἀργότερον δὲ συνεχωνεύθησαν ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας εἰς μίαν κοινωνίαν διεπομένην ἀπὸ μίαν θρησκείαν, τὴν χριστιανικὴν, ἣ ὁποία προάγει τὴν κοινωνικὴν συμβίωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν σταθερότητα. Ἡ πολιτιστικὴ ἀπόστασις ἣ ὁποία ἐχώριζε τοὺς νομαδικοὺς τουρανικοὺς λαοὺς ἀπὸ τοὺς ἱστορικῶς ἀνεπτυγμένους λαοὺς ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε οἱ ξένοι αὐτοὶ ἐπιδρομεῖς, τοὺς οἰοῦντο ἢ στυγερά ἀνάγκη καὶ ἢ ἔλλειψις ἀνωτέρας οἰκονομικῆς ὀργανώσεως ἀπώθησαν κατὰ στάδια πρὸς δυσμὰς, δὲν ἦσαν πνευματικῶς εἰς θέσιν καὶ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀφομοιώσουν τὰς ἀξίας τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ μετὰ τοῦ ὁποίου ἤλθον εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν. Τοῦτο προβάλλει τὸ δεύτερον ἱστορικὸν ἐρώτημα — πῶς οἱ νομαδικοὶ αὐτοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν προσφυᾶ ἐκφρασιν τῶν ἱστορικῶν «ἐστρατοπέδευον, οὐδέποτε ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην», κατῴρθωσαν νὰ διατηρηθοῦν ὡς αὐτοκρατορία ἐπὶ τετρακόσια καὶ πλέον ἔτη. Καὶ εἰς τὸ ἐρώτημα τοῦτο δίδει ἀπάντησιν μᾶλλον ἢ Κοινωνιολογία παρὰ ἡ Ἱστορία.

Εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτῶν ἱστορικὴν κατάστασιν οἱ Τοῦρκοι ἀνῆκον εἰς τὴν μεγάλην ἀσιατικὴν οἰκογένειαν τῶν νομαδικῶν λαῶν, τῶν ὁποίων τὸ κοινωνικὸν σύστημα καὶ ἡ οἰκονομία εὐρίσκοντο εἰς ὁξέως διαφορικὸν ἐπίπεδον ἐν σχέσει πρὸς ἐκεῖνο τῶν μεγάλων γεωργικῶν πολιτισμῶν. Ἡ ἐξάρτησις τῶν νομάδων ἐκ τοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος εἶναι μεγαλυτέρα ἐκείνης τῶν γεωργικῶν πληθυσμῶν. Διὰ τὴν κακορθώσιν νὰ ἐπιβιώσῃ ἐντὸς τῶν στεππῶν, μία νομαδικὴ κοινωνία οφείλει νὰ συμμορφώνηται πλήρως πρὸς τοὺς κλιματικούς κύκλους καὶ τὴν βλαστικὴν περίοδον τοῦ φυσικοῦ τούτου περιβάλλοντος, οἷα δὴποτε δὲ παραμέλησις τῶν ὑποχρεώσεων τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει ὁ κύκλος τῆς βλαστήσεως σημαίνει ἀναπόφευκτον λιμὸν διὰ τὴν νομαδικὴν κοινότητα. Τὸ ἀναπόφευκτον τοῦτο ἡ γεωργικὴ κοινωνία δύναται νὰ ἀντιμετωπίσῃ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον διὰ τῆς ἀποθηκεύσεως προϊόντων, ἐξασφαλίζουσα τὴν μετάβασιν εἰς τὸν μεθεπόμενον κύκλον παραγωγῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ κίνδυνος ἐπιδρομῆς πρὸς ξένους γεωγραφικοὺς καὶ κοινωνικοὺς χώρους εἶναι αἰσθητῶς μικρότερος εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν γεωργικῶν λαῶν ἢ εἰς ἐκείνην τῶν νομαδικῶν. Εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν περίπτωσιν ἡ παραμικρὰ ἀνομβρία εἰς τὴν στέππην ἀναγκάζει τοὺς ποιμενικοὺς νομάδας, κατ' ἀδήριτον οἰκονομικὴν ἀνάγκην, νὰ ἐξέλθουν τοῦ ἐθιμικοῦ γεωγραφικοῦ χώρου τῆς διαβιώσεώς των. Κατὰ τὴν ἐξοδὸν ταύτην ἡ νομαδικὴ ὁμάς, ἐάν δὲν ἀνεῦρη ἐλευθέρας περιοχάς, θὰ προσκρούσῃ ἐπὶ ἐτέρων νομαδικῶν ομάδων καὶ ἢ θὰ ἐξουδετερώσῃ ταύτας ἢ θὰ ἐξουδετερωθῇ ὑπ' αὐτῶν. Ἐάν ἐν τούτοις αἱ φυσικαὶ ἀντιξοότητες ἐπισυμβοῦν εἰς μεγάλην κλιμακα, τὸ ἄθροισμα τῶν νομαδικῶν ἐξορμήσεων ἀναγκαστικῶς θὰ εἰσχωρήσῃ ἐντὸς τοῦ οἰκιστικοῦ χώρου τῶν γεωργικῶν κοινωνιῶν ἐντὸς τοῦ ὁποίου κατὰ κανόνα θὰ ἀνεῦρη συσσωρευμένον ἀπόθεμα γεωργικῶν προϊόντων, περιπλέον

δὲ ποικιλίαν ἀγαθῶν ἀγνώστων εἰς τὴν νομαδικὴν κοινωνίαν. Ἡ ἀπόκτησις καὶ ἡ χρῆσις τῶν ἀγαθῶν τούτων ἐπιδρῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐπὶ τῆς ψυχολογίας τῶν νομάδων, ὥστε οὗτοι ἄπαξ γενόμενοι κύριοι μιᾶς γεωργικῆς χώρας, δὲν ἐπανερχοῦνται εἰς τὸ νομαδικὸν περιβάλλον οὐδὲ εἰς τὴν προτέραν νομαδικὴν αὐτῶν ζωὴν. Κλασσικὸν παράδειγμα τῆς περιπτώσεως ταύτης ἀπετέλεσεν ἡ μογγολικὴ κατὰκτησις τῆς Κίνας καὶ ἡ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐγκαθίδρυσις τῶν μογγολικῶν δυναστειῶν. Ἄλλ' ἡ κυριαρχίσις μιᾶς γεωργικῆς κοινωνίας ὑπὸ λαοῦ νομαδικοῦ διέπεται ὑπὸ τοῦ διαφορικοῦ πολιτιστικοῦ παράγοντος, δυνάμει τοῦ ὁποῖου ὁ νομαδικὸς λαὸς παρουσιάζει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀνωτερότητα ἔναντι τοῦ γεωργικοῦ, συνισταμένην εἰς φυσικὴν σκληραγωγίαν καὶ ἀνυπερβλήτον τόλμην, ἀρετὰς ὀφειλομένας εἰς ἄμεσον ἐμπειρίαν τῶν σκληρῶν συνθηκῶν διαβιώσεως, καὶ αἱ ὁποῖαι σχετικῶς ἀμβλύνονται μετὰ τῶν ἀστικῶν πληθυσμῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατωτερότητα, συνισταμένην εἰς πνευματικὴν ἀνικανότητα κατανοήσεως τῶν ἀξιῶν τοῦ πολιτισμοῦ, τὰς ὁποίας οἱ νομάδες ἀντιλαμβάνονται ὡς κατ' ἀρχὴν καταναλωτικὰς καὶ οὐχὶ ὡς κατ' ἀρχὴν παραγωγικὰς. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον πλεῖσται ἐπεμβάσεις νομαδικῶν λαῶν ἐντὸς χώρων γεωργικῶν ἐχαρακτηρίσθησαν ὑπὸ μεγάλων καταστροφῶν ἄνευ ἐπακολούθου ἀντικαταστάσεως τοῦ φθαρέντος κοινωνικοῦ κεφαλαίου καὶ παλινορθώσεως τοῦ πληγέντος πολιτισμοῦ.

Ἐὰν μεταφέρωμεν τὰ δεδομένα ταῦτα εἰς τὰς ἱστορικὰς περιστάσεις τῆς οθωμανικῆς κατακτήσεως καὶ κυριαρχήσεως τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν, θὰ διαπιστώσωμεν τὸν βαθμὸν ἐπενεργείας τοῦ διαφορικοῦ πολιτιστικοῦ παράγοντος ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τόσον τῶν τούρκων κατακτητῶν, ὅσον καὶ τοῦ τουρκοκρατουμένου Ἑλληνισμοῦ. Τὸ θέμα τοῦτο θὰ διευκρινισθῇ εἰς τὰς συγκεκριμένας του ἐκδηλώσεις, ὅταν ἡ ἔρευνα τῆς Τουρκοκρατίας προβῇ εἰς τὴν κοινωνιολογικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνάλυσιν τῆς ἐσωτερικῆς συστάσεως καὶ ἐξελίξεως τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ τῶν ὑποδούλων λαῶν. Μία τοιαύτη ἔρευνα οφείλει νὰ προσανατολισθῇ πρὸς δύο οὐσιαστικὰς κατευθύνσεις: (α) τὴν ἱστορικὴν δημογραφίαν καὶ τὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς κοινωνικῆς οἰκονομίας· (β) τὴν μελέτην καὶ ἀνάλυσιν τῶν δυνάμεων ἐκείνων αἱ ὁποῖαι ὑπῆρξαν ἀντίρροποι πρὸς τὴν διαδικασίαν ἀποσυνθέσεως καὶ διαλύσεως τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἡ ἀνάλυσις τοῦ πρώτου ζητήματος θὰ ἐντοπίσῃ τοὺς ἀνασταλτικούς ἐκείνους παράγοντας οἱ ὅποιοι συνέτειναν εἰς τὴν στασιμότητα καὶ ὀπισθοδρομήσιν τῶν ὑπὸ οθωμανικὸν πολιτικὸν ἔλεγχον διαβιούντων λαῶν. Ἡ διερεύνησις τοῦ δευτέρου ζητήματος θὰ ἐντοπίσῃ κατ' ἀναλογίαν τοὺς παράγοντας ἐκείνους τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἐπιβιωτικούς καὶ προοδευτικούς ἐντὸς τοῦ ὀθωμανικοῦ πολιτικοκοινωνικοῦ συστήματος. Ἐνῶ τὰ αἷτια τῆς ἀρνητικῆς ἐπιδόσεως τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὸν κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν τομέα εἶναι ἐπὶ παραδείγματι κυρίως ἐσωτερικά, τὰ αἷτια τῆς ἀντιρρόπου ἐπιδόσεως ἐξεπηγάζον κυρίως ἐξ ἐξωτερικῶν ὄρων καὶ ἐπενεργειῶν.

Συγκεκριμένον παράδειγμα τούτου παρέχει ἡ μεγάλη ἐπίδοσις τοῦ ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ ὁποία δὲν ὠφείλετο εἰς λελογισμένην ἐσωτερικὴν οἰκονομικὴν πολιτικὴν, ἀλλ' εἰς ἐξωτερικὰς περιστάσεις προκυπτούσας ἐκ τῶν ἐξελίξεων τῶν διεθνῶν σχέσεων, ἐκφραζομένης διὰ τῶν συνθηκῶν τοῦ Κιουτσουκ Καϊναρτζῆ καὶ τοῦ Ἰασίου. Οὕτως ὥστε ὁ κοινωνικὸς καὶ οἰκονομικὸς βίος ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς Ὁθωμανικῆς αυτοκρατορίας διείπετο ὑπὸ βαθείας ἀντιθέσεως μεταξὺ ἀνασχετικῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἐπιβιωτικῶν ἀφ' ἑτέρου δυνάμεων, τῶν ὁποίων τὰ αἷτια ἦσαν ἑτερογενῆ. Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἐνυπῆρχε καὶ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν σύστασιν τοῦ ὀθωμανικοῦ καθεστῶτος.

Ὀλόκληρος ἡ Ἱστορία τῆς Ὁθωμανικῆς αυτοκρατορίας ἦτο μία διαρκὴς ἀντίφασις μεταξὺ τῶν ἀπαιτήσεων τῆς θρησκείας τοῦ κατακτητοῦ, ἡ ὁποία ἐπέβαλλεν ὡς ἱερὸν καθήκον καὶ ἔτεινεν εἰς τὸν ἐξισλαμισμὸν τῶν ὑποδούλων πληθυσμῶν, καὶ τῆς ἀνάγκης, ἀφ' ἑτέρου νὰ διατηρηθοῦν οἱ λαοὶ αὐτοὶ εἰς τὴν θρησκείαν των διὰ νὰ δύναται ὁ κατακτητὴς νὰ ἀποζῇ ἐξ αὐτῶν. Ἐὰν ἡ ἀπόφασις διαφόρων Σουλτάνων, ὡς τοῦ Σελίμ Α' (1514) καὶ Ἰβραήμ (1646), νὰ ἐξισλαμίσουν διὰ τῆς βίας εἰδ' ἄλλως νὰ ἐξολοθρεύσουν τοὺς ὑπολειπομένους χριστιανούς δὲν ἐξετελέσθη, τοῦτο δὲν οφείλεται εἰς τὴν μεσιτείαν καὶ ἐπέμβασιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλ' εἰς τὴν κατανόησιν ὑπὸ τῶν ἰθυνόντων τοῦ κράτους τῆς ὥμῃς ἀληθείας, ὅτι ὁ ἐξισλαμισμὸς ἢ ἡ ἐξολόθρευσις τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν θὰ ἐστέρει τὸ κράτος τῶν δημοσιονομικῶν αὐτοῦ πόρων καὶ τοῦ οἰκονομικοῦ του ἐρείσματος. Ἡ ἀντίφασις αὕτη, τῆς ὁποίας πρῶτον καὶ κύριον θῦμα ὑπῆρξαν οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς πρώην Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, ἐσήμαινε διὰ τὸ ὀθωμανικὸν καθεστῶς κλονισμὸν καὶ κατάρρευσιν οσάκις ὑπερίσχυεν ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ ἔναντι τῆς οἰκονομικῆς τοιαύτης. Ἦδη ἀπὸ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος, ἐποχὴν τῆς φαινομενικῶς μεγίστης ἀκμῆς τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀρχίζει ἡ ἐσωτερικὴ παρακμὴ καὶ προϊοῦσα ἀποσύνθεσις τούτου. Ἐὰν ἡ περίοδος αὕτη τῆς παρακμῆς καὶ ἀποσυνθέσεως διήρκεσε μέχρι τοῦ Κ' αἰῶνος, τοῦτο καὶ πάλιν ἔχει τὴν ἱστορικὴν του ἐρμηνείαν. Ἀπλούστατα, οἱ Ὁθωμανοὶ ἡγεμόνες καὶ κυβερνῆται ἐλάμβανον βαθμηδὸν μεγαλυτέραν συνείδησιν τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ κράτους ἐκ τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων, καὶ ὑπὸ τὴν μίαν ἢ ἄλλην μορφήν παρεῖχον προνομιακοὺς ορισμούς, ἐνίοτε φθάνοντας μέχρι τοπικῆς αὐτονομίας, εἰς πολλὰς χριστιανικὰς κοινότητας. Τοῦτο ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους, καὶ δὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας, διὰ τῆς οἰκονομικῆς των δραστηριότητος νὰ συντηρήσουν τὸ κατὰ τὰ ἄλλα φθαρὲν κοινωνικὸν κεφάλαιον καὶ ἀκόμη νὰ πραγματοποιήσουν μίαν σχετικὴν αὔξησιν πλούτου. Τὸν ρόλον τοῦτον δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀναλάβουν οὔτε νὰ διεκπεραιώσουν οἱ Ὁθωμανοὶ οἱ ἐμφορούμενοι μὲ τὴν νομαδικὴν παράδοσιν τῶν τουρανικῶν λαῶν, διότι δὲν ἦσαν οὔτε γεωργοί, οὔτε τεχνῖται, οὔτε ἐμποροὶ, οὔτε ἐπιστήμονες.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἡ συγκυρία τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων, ἡ ὁποία

ἔφερε τοὺς Τούρκους μεταξὺ τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν, τελικῶς οὐτε τοὺς ἰδίους ὠφέλησεν οὔτε τὴν ἀνθρωπότητα, διότι ἀνέκοψε τὴν πρὸς τὰ πρόσω ἱστορικὴν πορείαν τῶν λαῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς, ἐπέφερε τὴν παρακμὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πολλῶν ἄλλων σπουδαίων λαῶν, ὡς τῶν Ἀράβων, τῶν Περσῶν, τῶν Ἀρμενίων, διὰ τὴν καταλήξιν εἰς τελικὴν ἀποσύνθεσιν αὐτῆς ταύτης τῆς Ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας, οὐχὶ ὅμως καὶ τελικὴν ἐξαφάνισιν, δεδομένου ὅτι ἐκ τῆς τελικῆς καταρρέουσας προῆλθε τὸ σύγχρονον τουρκικὸν κράτος. Τὸ κράτος τοῦτο ἐνσαρκώνει, παρὰ τὰς μεταρρυθμιστικὰς προσπάθειάς τοῦ ἰδρυτοῦ αὐτοῦ, Κεμάλ Ἀτατούρκ, τὸ ἐθνοϊστορικὸν παρελθὸν τῆς Ὀθωμανικῆς αυτοκρατορίας, τὸ ὁποῖον εὐρίσκει ἐκ νέου ἀντιμέτωπον ὁ Ἑλληνισμὸς λόγω τῆς νέας φάσεως τοῦ ἐθνολογικοῦ του προβλήματος ὡς τοῦτο διαμορφοῦται ἐκ τῶν Κυπριακῶν δεδομένων.

Ἀνέφερα ὅτι ἡ Τουρκοκρατία εἶναι μία περίοδος σημαντικὴ διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν. Ἐὰν κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν συνετελέσθη ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀνομάζομεν «ἐλληνικὸν θαῦμα», κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν συνετελέσθη ἐν ἄλλου εἶδους ἑλληνικὸν θαῦμα, τὸ θαῦμα τῆς ἐπιβιώσεως. Ἐὰν τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν θαῦμα βοηθεῖ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν ἰδεωδῶν καὶ τῶν ἀξιῶν μας, τὸ δεύτερον παρέχει τὴν ἐμπειρίαν ἐκείνην ἢ ὁποία θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τὴν ἀντιμετωπίσῃ εἰς τὸ μέλλον, ἐν δεδομένῃ ἀνάγκῃ, τὰς πλέον ὠμὰς συνθήκας ἐπιβιώσεως. Ἡ πεῖρα δὲ αὕτη εἶναι θετικὴ, διότι ἀναλύεται εἰς τελευταῖον λόγον εἰς θυσίας φυσικὰς, ἡθικὰς καὶ ὑλικὰς, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθησαν πολλὰί γενεαὶ τῶν πατέρων μας.

Πιστεύω ὅτι δὲν ὑπάρχει πλέον φόβος ν' ἀποχωρισθῶμεν ἀπὸ τὰς ἀξίας τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τόσον ἢ παράδοσίς μας ὅσον καὶ ἡ παιδεία μας ἔχουν ἐπαρκῶς προνοήσῃ περὶ τούτου. Φοβοῦμαι ὅμως ὅτι, ἀκριβῶς διότι ἡ περίοδος τῆς Τουρκοκρατίας ἔχει ὑποστῇ ριζικὴν καὶ ἔμμονον ὑποτίμησιν εἰς τὰς συνειδήσεις μας, δὲν ἔχομεν ἐπαρκῶς ἀφομοιώσει τὴν πεῖραν τεσσάρων αἰώνων δουλείας, ἢ ὁποία εἶναι ἡ πεῖρα τῆς ἐπιβιώσεως. Πιστεύω ἐξ ἴσου ὅτι ἡ πεῖρα αὕτη εἶναι ὅσον ποτὲ ἀναγκαία καὶ χρήσιμος κατὰ τὴν κρίσιμον ἱστορικὴν καμπὴν τὴν ὁποίαν διέρχεται σήμερον ὁ Ἑλληνισμὸς, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀντιμετωπίζομεν δύο βασικὰ καὶ ἀναπόφευκτα προβλήματα. Τὸ πρῶτον εἶναι τὸ πρόβλημα τῆς ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως ἐντὸς γεωγραφικοῦ χώρου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὁ Ἑλληνισμὸς, κατόπιν τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς, ἐθνολογικῶς ὑπεχώρησεν.

Ἡ ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ χειραφέτησις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τὴν ὁποίαν ἐθεμελίωσεν ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 1821 καὶ τῆς ὁποίας ἡ ὁλοκλήρωσις ἐπεδιώχθη καθ' ὅλον τὸν ΙΘ' αἰῶνα καὶ κατὰ τὸν εἰκοστόν, παρουσιάζει τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι εἰς τὴν συγκέντρωσιν τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων ἐντὸς περιορισμένου μέν, ἀλλὰ πολιτικῶς κυριάρχου χώρου, ἀντιστοιχεῖ παράλληλος παρακμὴ τῶν

μεγάλων ἐστιῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐντὸς τοῦ εὐρέος γεωγραφικοῦ χώρου ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπεξετείνετο ἄλλοτε μὲν ἡ Βυζαντινὴ ἐπιρροή, νῦν δὲ ἡ πνευματικὴ δικαιοδοσία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ἡ ἐθνικὴ καὶ πολιτικὴ χειραφέτησις, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν ἡ ἐλληνικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1821, μετεδόθη καὶ εἰς τὰς λοιπὰς βαλκανικὰς ἐθνότητας, ἀλλ' ἐδημιούργησεν ἐπίσης τὰς προϋποθέσεις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ τουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ ὑπὸ τὴν νεωτέραν ἔννοιαν τῆς διαμορφώσεως ἐθνικῆς συνειδήσεως, ἥτις ὑπὸ τὸ ὀθωμανικὸν κοινωνικὸν σύστημα ἦτο μᾶλλον θρησκευτικὴ (ἰσλαμικὴ) ἢ λαϊκὴ. Ἀλλ' ὁ νεοτουρκικὸς ὥς καὶ οἱ βαλκανικοὶ ἐθνικισμοὶ ἦσαν δυνάμεις αὐτοσυντηρητικαί, αἱ ὁποῖαι δὲν ἠδύναντο νὰ ἀνεχθοῦν ἐπὶ πολὺ τὰς μεγάλας ἐστίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, αἱ ὁποῖαι ἤκμαζον ἐντὸς τῶν πολιτικῶς διαμορφωθέντων ἐθνικῶν αὐτῶν χώρων, παρὰ τὸν οἰκονομικὸν καὶ πολιτιστικὸν ρόλον τὸν ὅποιον αἱ ἐλληνικαὶ κοινότητες διεδραμάτιζον. Οὕτως ἡ προϋοῦσα σταθεροποίησις τῆς ἐθνικῆς καὶ πολιτικῆς ὀντότητος τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ εἶχεν ὥς παράλληλον διαδικασίαν τὴν βαθμιαίαν περιστολὴν τῶν ὀρίων τοῦ μείζονος Ἑλληνισμοῦ, ἥτις ἀπεκορυφώθη εἰς τὴν ἐθνικὴν καταστροφὴν τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀλλ' ἡ διαδικασία ἐκκαθαρίσεως τοῦ οὕτω πῶς γνωστοῦ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὥς ἀνατολικοῦ ζητήματος δὲν ὠλοκληρώθη. Τὴν πολιτικὴν χειραφέτησιν τῶν βαλκανικῶν ἐθνότητων καὶ τὴν ἀναγωγὴν τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας εἰς νεοτουρκικὸν κράτος διεδέχθησαν οἱ πάσης φύσεως ἐθνικοὶ ἀνταγωνισμοί, οἱ ὁποῖοι ὑποκρύπτουν ἐθνικιστικὰς βλέψεις, οἰκονομικὰ συμφέροντα καὶ ψυχολογικοὺς φόβους ἐπιβιώσεως, τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν ὥς ἐθνοϊστορικοὺς. Ἡ ἐκδήλωσις οἰασδήποτε ἐθνοϊστορικῆς διαφορᾶς δύναται νὰ προκαλέσῃ ἔμπρακτον ἐκδήλωσιν τοῦ λανθάνοντος ἐθνικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, θέτουσα εἰς ἐπικίνδυνον δοκιμασίαν τὰς βεβαρημένας ἤδη ὑπὸ τῆς ἱστορίας σχέσεις τῶν ἐνδιαφερομένων λαῶν. Τὸ πρόβλημα τῆς ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως δέον ὥπως συνειδητοποιηθῇ ὑπὸ τὸ φῶς τῶν ὅρων καὶ πραγματικοτήτων τῶν ὑφισταμένων καὶ μὴ ἔτι ἐξομαλυνθεισῶν ἐθνοϊστορικῶν διαφορῶν, τὴν ὀξυτέραν τῶν ὁποίων συνιστᾷ κατὰ τὸν παρόντα χρόνον τὸ Κυπριακὸν ζήτημα.

Τὸ δευτέρον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀξιοποίησιν τῶν ἐπιτελεσθεισῶν θυσιῶν, ἔχει ἀνάγκην ὠρισμένων ἐξηγήσεων.

Εὐρискόμεθα εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ὀρθολογικῆς πραγματεύσεως τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητος. Ὅταν δὲ χρησιμοποιοῦ τὸν ὅρον «ὀρθολογικὴ πραγματεύσις», δὲν πρέπει νὰ ἐκληφθῇ ὅτι ὁμιλοῦ περὶ ἀπλῶς ὠφελιμιστικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Μᾶλλον τοῦτο συμβαίνει σήμερον μὲ τὴν τουριστικὴν προβολήν, ἐπὶ παραδείγματι, τοῦ ἀρχαιολογικοῦ μας πλούτου διὰ σκοποὺς καθαρῶς οἰκονομικοὺς. Χωρὶς νὰ ἀποκλείω καὶ τὴν τοιοῦτου εἶδους ἐκμετάλλευσιν, κατὰ τὰ ἄλλα ἀνώδυνον, θεωρῶ ὅτι αὕτη πρέπει ν' ἀπορρέῃ ὥς δευτερεύουσα συνέπεια ἐκ τῆς εὐρυτέρας ἀξιοποιήσεως τοῦ ἱστορικοῦ παρελθόντος. Διὰ νὰ περιορισθῶ εἰς τὸ σημερινὸν θέμα, θὰ ἤθελα νὰ εἴπω πῶς ἀντιλαμβάνομαι τὴν εὐρυτέραν

αυτὴν ἀξιοποιήσιν ἐν σχέσει πρὸς τὰς θυσίας τῶν πατέρων μας, εἰς τὰς ὁποίας ὀφείλομεν κατὰ μέγα μέρος τὴν σημερινὴν μας ἱστορικὴν ὑπαρξιν. Ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι (α) πασα ἱστορικὴ θυσία πρέπει νὰ ἐξυπηρετῇ ἐνα σκοπόν. Θυσία ἄνευ τελεολογικῆς σκοπιμότητος εἶναι ἄχρηστος. Οὔτε ποτὲ εἰς τὴν ἱστορίαν θὰ διαπιστώσῃ κανεὶς ὅτι ἡ ἀνθρωπότης προσφέρεται εἰς θυσίαν στερουμένην ἐσωτερικοῦ νοήματος. Ἀπλούστατα ἡ ἀνθρωπότης δὲν θυσιάζεται δωρεάν. (β) Ἡ ἀξιοποιήσις μιᾶς θυσίας ἐναπόκειται φυσικῶς εἰς τὰς ἐπερχομένας γενεάς. Οὐχὶ ἀναγκαίως εἰς τὰς ἀμέσως διαδόχους γενεάς. Ἀναλόγως τοῦ μακροπροθέσμου ἢ τοῦ βραχυπροθέσμου τοῦ τελεολογικοῦ χαρακτῆρος μιᾶς θυσίας, ἡ εὐθύνη τῆς ἀξιοποιήσεως βαρύνει αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν γενεάν, ἢ πολλὰς ἐξ αὐτῶν. (γ) Ἡ ἀξιοποιήσις μιᾶς θυσίας πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸ μέγεθος τῆς θυσίας ἐκείνης. Αἱ μεγάλαι θυσίαι ἀπαιτοῦν καὶ μεγάλα ἐπιτεύγματα, προκειμένου δὲ νὰ ἐφαρμοσθῇ τὸ κριτήριον τοῦτο εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἡ ἠθικὴ ὑποχρέωσις, τὴν ὁποίαν ἐκληροδότησεν ἡ γενεὰ τοῦ 1821, εἶναι βαρεῖα. Ἀπομένει τὸ στυγνὸν ἐρώτημα, κατὰ πόσον αἱ κολοσσιαῖαι θυσίαι τῶν πατέρων μας ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον ἡξιοποιήθησαν εἰς ἀνάλογον βαθμόν. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι τὸ ἔθνος ἐξήρθη εἰς τὸ ὕψος τῶν θυσιῶν αὐτῶν, καὶ ὅτι ὁ λαὸς μας ἔχει συνειδητοποιήσει τὴν ἰδέαν μιᾶς μεγάλης ἀποστολῆς. Ἐάν, παρὰ ταῦτα, τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐποικοδομητικῆς αὐτῆς προσπάθειας δὲν εἶναι ἀνάλογα πρὸς τὸ μέγεθος τῶν θυσιῶν τὰς ὁποίας ἀναγράφει ἡ ἱστορία μας, τοῦτο οφείλεται, κατὰ τὴν γνώμην μου, εἰς τὴν μονόπλευρον ἐκμετάλλευσιν τοῦ πνευματικοῦ μας πλούτου καὶ τῆς πολιτιστικῆς μας παραδόσεως. Μονόπλευρος ἐκμετάλλευσις σημαίνει μὴ ὠλοκληρομένην ἀξιοποίησιν. Τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν γίνεται παγκόσμιος ἐκμετάλλευσις τῆς ἐμπειρικῆς μεθόδου τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ προσπάθεια πρακτικῆς ἀξιοποιήσεως τῆς Πλατωνικῆς φιλοσοφίας, ἡμεῖς περιωρίσθημεν κυρίως εἰς τὴν παθητικὴν θεώρησιν τοῦ πνευματικοῦ μας παρελθόντος, ὑστερήσαμεν δὲ σημαντικῶς εἰς τὴν ἐρμηνείαν καὶ τὰς πρακτικὰς ἐφαρμογὰς, τὰς ὁποίας τὸ θεωρητικὸν τοῦτο σύστημα συνεπήγετο.

Διὰ νὰ διευκρινίσω τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὸ σημερινὸν θέμα, θὰ ἤθελα νὰ τονίσω πόσον ὁ λαὸς μας ἐμφορεῖται ἀπὸ τὴν ψυχολογικὴν τάσιν νὰ θεωρῇ τὸ ἱστορικὸν του παρελθόν, καὶ κατὰ συνέπειαν τὰς θυσίας τῶν πατέρων του, ὡς τελειωθέντα ἱστορικὰ ἐπιτεύγματα ἐρχόμενα νὰ προσαυξήσουν τὸν κατὰ τὰ ἄλλα πλούσιον θησαυρὸν τῆς παραδόσεώς μας, ἐνῶ ἔπρεπεν αἱ θυσίαι αὐταὶ νὰ θεωροῦνται ὡς ἀρχαὶ ἐπιτεύματων ἐχόντων ἀνάγκην συμπληρώσεως καὶ τελειώσεως. Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι μία θυσία αὕτῃ καθ' ἑαυτὴν εἶναι ἀρνητικὸν φαινόμενον, στεροῦσα τὸ ἔθνος ἀπὸ ἐν μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου δυναμικοῦ του. Ἀκριβῶς, ὅμως, λόγῳ τοῦ ἀρχικῶς ἀρνητικοῦ αὐτοῦ ἀποτελέσματος, τὸ κοινωνικὸν σύνολον ἀποφασίζει νὰ καταφύγῃ εἰς μίαν

θυσίαν εἰς τελευταῖον καὶ μόνον λόγον, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ στηρίξῃ διὰ ταύτης μίαν περαιτέρω ἐποικοδομητικὴν προσπάθειαν, ἥτις ἄλλως παρημποδίζετο. Καὶ ναὶ μὲν ὅλοι ἀντιλαμβάνομεθα εὐκόλως τὴν ἀνάγκην ἀξιοποιήσεως μίας θυσίας, πολὺ δὲ ἐντονώτερον τὴν μεθεπομένην τῆς τελευταίας μεγάλης θυσίας εἰς τὴν ὁποίαν συγκατετέθη ὁ λαὸς μας, ἐν τούτοις τὸ κρίσιμον σημεῖον εἰς τὴν ἀξιοποίησιν αὐτὴν ἔγκειται, ὅπως ἀνέφερα προηγουμένως, εἰς τὴν ὠλοκληρωμένην καὶ οὐχὶ τὴν μονόπλευρον ἐκμετάλλευσιν αὐτῆς. Εἶναι δυνατόν νὰ ἀξιοποιήσωμεν τὰς ἐθνικὰς μας θυσίας, ἡθικῶς, πνευματικῶς, πολιτιστικῶς, εἶναι δυνατόν νὰ τὰς ἀναγάγωμεν εἰς τὴν κατηγορίαν μεγάλων ἱστορικῶν ἐπιτευγμάτων, καὶ ἐν τούτοις νὰ ἀποτύχωμεν εἰς τὴν οὐσίαν, ἐὰν δὲν κατορθώσωμεν νὰ φέρωμεν εἰς πέρας τὸ συγκεκριμένον ἐποικοδομητικὸν ἔργον, τὸ ὅποιον αὐταὶ προωρίζοντο νὰ θεμελιώσουν. Τοῦτο θὰ εἶχε φυσικὰ τρομερὰς συνεπεῖας ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ μας μέλλοντος. Θὰ ἐσήμαινεν ὅτι ἡρκέσθημεν ἀπλῶς καὶ μόνον εἰς τὴν ἰδεολογικὴν πλευρὰν τῆς ἱστορικῆς πορείας ἀποδίδοντες καθόλου ἢ ἀνεπαρκῆ σημασίαν εἰς τὴν συγκεκριμένην πραγματάωσιν τῶν ἰδεωδῶν μας. "Ὅμως ἡ Πατρίς μας ἀντιμετωπίζει σήμερον πρόβλημα προόδου, δηλαδὴ εὐθυγραμμίσεως πρὸς τὰς ἀνωτέρας ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ σὺν πρόβλημα ἐπιβιώσεως. Τὸ πρῶτον εἶναι πρόβλημα ἀναπτύξεως, τὸ δεύτερον ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως. Ἡ ἐπιτυχὴς ἀντιμετώπισις τοῦ πρώτου προβλήματος ἄνευ παραλλήλου ἐξασφαλίσσεως τῶν ὄρων τῆς ἐθνικῆς μας ἐπιβιώσεως θὰ ἐσήμαινεν οἰκοδόμημα θεμελιωμένον ἐπὶ τῆς ἄμμου.

Ἡ ἐπιτυχὴς ἀντιμετώπισις τοῦ δευτέρου προβλήματος ἄνευ εὐθυγραμμίσεως πρὸς τὰς συγχρόνους ἀξίας τοῦ πολιτισμοῦ θὰ ἐσήμαινεν, ἀφ' ἑτέρου, ἄρνησιν τῆς πνευματικῆς παραδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ παλινδρόμησιν πρὸς ἀρχαῖα στάδια πολιτιστικῆς ἐξελιζέως. "Ὅθεν τὸ πρόβλημα τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τὴν 150ετηρίδα τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀναγεννήσεως δύναται νὰ διατυπωθῇ ὡς πρόβλημα ἀξιοποιήσεως τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ παραδόσεως καὶ τῆς ἱστορικῆς ἐμπειρίας τὴν ὁποίαν συνθέτουν οἱ ἄγῶνες καὶ αἱ θυσίαι διὰ τὴν φυσικὴν καὶ ἐθνικὴν αὐτοῦ ἐπιβίωσιν. Κατὰ πόσον ἡ ἀξιοποίησις τῶν δεδομένων τούτων τῆς ἐθνικῆς ἱστορίας ἐσυνειδητοποιήθη καταλλήλως ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ εἶναι παράγωγον πρόβλημα, ἐκ τῆς ὀρθῆς ἐκτιμήσεως τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται αὐτὸ τοῦτο τὸ μέλλον τοῦ ἐθνους. Θὰ προσπαθῇσω νὰ ἀναλύσω συντόμως τὴν ὑφὴν καὶ τὰ δεδομένα τοῦ προβλήματος.

Μία ἀξιοποίησις τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς συγχρόνου εποχῆς συνεπάγεται ἀναποφεύκτως ἀφομοίωσιν, πρῶτον, προαγωγὴν, δεύτερον, τῶν ἀξίων τοῦ πολιτισμοῦ ὡς αὐταὶ διεμορφώθησαν καὶ διαμορφώνονται ὑπὸ τὸ κράτος τῶν δημογραφικῶν, οἰκονομικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν δεδομένων καὶ ἐξελιζέων ἀπὸ τῆς οὕτω πως κληθείσης βιομηχανικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐντεῦθεν. "Ἦδη αἱ προκεχωρημέναι θέσεις τοῦ συγχρόνου τεχνολογι-

κου πολιτισμοῦ προπαρασκευάζουν τὴν ἔλευσιν τῆς μεταβιομηχανικῆς κοινωνίας, τοῦτο δὲ καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἑλλάς πραγματοποιεῖ τὰ πρῶτα σημαντικὰ βήματα εἰς τὸ στάδιον ἐκβιομηχανίσεως. Τοῦτο σημαίνει ὅτι, παρὰ τὰς ἐπιτευχθείσας κατὰ τὴν παρελθοῦσαν 150ετίαν προόδους, ἡ Ἑλλάς εὐρίσκεται εἰς διαφορικὸν στάδιον ἀναπτύξεως ἐν σχέσει πρὸς τὰ κατέχοντα τὸ προβάδισμα τῆς βιομηχανικῆς τεχνολογίας ἔθνικὰ συγκροτήματα. Συνεπῶς καὶ ἡ προσπάθεια, ἡ ὁποία οφείλει νὰ καταβληθῇ ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς ἐπίτευξιν εὐθυγραμμίσεως πρὸς τὰς προκεχωρημένας πολιτιστικὰς ἀξίας τῆς εποχῆς μας, ἐνδεχομένως δὲ καὶ προαγωγὴν αὐτῶν, εἶναι αὐτόχρημα κολοσσιαία, τοσοῦτω μᾶλλον ὅσω ἡ φύσις τῆς συγχρόνου ἐπιστημονικῆς καὶ τεχνολογικῆς ἐξελιξέως εἶναι λίαν δυναμικὴ, ἐπιβάλλουσα διὰ τὰ τεχνολογικῶς ἀναπτυσσόμενα ἔθνικὰ συγκροτήματα διπλοῦν ποσοστὸν ἀναπτύξεως, καλυπτον οὐ μόνον τὴν ἀνάκτησιν τῆς καθυστερήσεως αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ταυτόχρονον παρακολούθησιν τοῦ ἀδιαλείπτως χωροῦντος πρὸς τὰ πρόσω ρυθμοῦ ἀναπτύξεως.

Μία τοιαύτη ἐπίτευξις εὐθυγραμμίσεως, ἐνδεχομένως δὲ καὶ πρωτοπορικῆς θέσεως, προϋποθέτει θεωρητικὸν ἐξοπλισμὸν τόσον ὑπὸ μορφήν ὑποδομῆς, ὅσον καὶ ὑπὸ μορφήν δυναμικὴν, δηλαδὴ ὑπὸ μορφήν συνεχοῦς προσαρμογῆς πρὸς τὰς πνευματικὰς καὶ τεχνικὰς ἐξελιξεις καὶ ἀνανεώσεως τῶν μεθόδων καὶ τῶν ἀντιλήψεων. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου καθίσταται ἀναγκαία ἡ ἄρσις μίας εὐρέως διαδεδομένης παρεξηγήσεως, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε καὶ δυνατόν νὰ ἐξακολούθησεν νὰ ἀποτελῇ πρόσκομμα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ παρεξήγησις αὕτη προέρχεται ἐκ παρερμηνείας τῆς σχέσεως μεταξὺ ἀρχαίας ἑλληνικῆς πνευματικῆς παραδόσεως καὶ νεωτέρας ἐπιστήμης καὶ τεχνολογίας. Ἡ σχέσις αὕτη ἡρμηνεύθη ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀρνητικῶς, τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης καὶ τεχνολογίας κριθείσης ὡς ἀναιρετικῆς τοῦ κλασσικοῦ ἀνθρωπισμοῦ. Μία τοιαύτη ἐρμηνεία ἀγνοεῖ τὴν ἱστορικὴν καταγωγὴν τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ τεχνολογίας, ἥτις ἀνάγεται γενεαλογικῶς εἰς τὴν ἐμπειρικὴν μέθοδον τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὴν ὀρθολογικὴν σκέψιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας. Ἡ ὀργανικὴ καὶ λογικὴ σύνδεσις τῆς νεωτέρας σκέψεως πρὸς τὴν ἀρχαίαν καταργεῖ τὴν νομιζομένην ὡς ὑφισταμένην ἀντίφασιν μεταξὺ συγχρόνου ἐπιστήμης καὶ ἑλληνικῆς κλασσικῆς παραδόσεως. Αἱ πρακτικαὶ συνέπειαι τῆς διαπιστώσεως αὐτῆς διὰ τὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνίστανται εἰς τὴν ἀρμονικὴν ἔνταξιν αὐτοῦ ἐντὸς τῶν πλαisiῶν τοῦ νεωτέρου ἐπιστημονικοῦ καὶ τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ ἐνὸς προγράμματος ἔθνικῆς πολιτιστικῆς πολιτικῆς ἡ μὲν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος κληροδοθηθεῖσα παράδοσις παρέχει εἰς τὸν Ἑλληνισμὸν τὴν ἀσφαλεστέραν θεωρητικὴν ὑποδομὴν τὴν ὅποιαν δύναται νὰ διαθέσῃ οἰονδῆποτε ἔθνικὸν σύνολον, ἡ δὲ σύγχρονος ἐπιστήμη τὸν μεθοδολογικὸν ἐκεῖνον ἐξοπλισμὸν ὁ ὁποῖος θὰ παράσχῃ τὴν δυνατότητα εἰς τὸ σύγχρονον ἑλληνικὸν ἔθνος νὰ ἀξιοποιήσῃ τὴν ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις ἱστορικῶς πληγεῖσαν παράδοσιν αὐτοῦ.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐξελίσσεται ὁ σύγχρονος κόσμος ἡ πρακτικὴ ἀξιοποίησις τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς παραδόσεως εἶναι ἔργον ἐπιμοχθον, διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν τοῦ ὁποίου ἀπαιτεῖται πλήρης συντονισμὸς τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, ὀρθολογικὸς προγραμματισμὸς τῆς ἐθνικῆς οἰκονομίας καὶ κατάλληλος προσανατολισμὸς τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς. Ἐπὶ πλέον τὸ ἔργον τοῦτο οφείλει νὰ συμβαδίζῃ μετὰ τῆς κατοχυρώσεως τῆς ἐθνικῆς ὀντότητος, διὰ τῆς ὁποίας ἐξυπακούεται ἐπαρκὴς καὶ ἐκσυγχρονισμένη στρατιωτικὴ ἄμυνα. Ἡ ἱστορικὴ πείρα ὡς πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὑπῆρξε πικρά. Ὅσακις ὁ Ἑλληνισμὸς ὑπέστη κατάρρευσιν, τοῦτο ὠφείλετο συνήθως οὐχὶ εἰς κατωτερότητα πολιτιστικὴν, ἀλλ' εἰς παραμέλησιν τῶν ἀμυντικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Ἀλλ' ἡ ἀμυντικὴ ἀδυναμία ἐδράζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς τοιαύτης, συνεπῶς τὸ πρόβλημα ἀνάγεται, εἰς τελευταίαν ἀνάλυσιν, εἰς τὴν διοργάνωσιν τῶν κοινωνικῶν καὶ οἰκονομικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ καὶ ἡ τελευταία αὕτη διαπίστωσις δὲν ἀποτελεῖ τελικὸν ὄρον. Πλήρης θετικότης περὶ τὸν ἐθνικὸν προγραμματισμὸν δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ μαζικῆς ἐπιδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὸν τομέα ἐκεῖνον δραστηριότητος ὁ ὁποῖος χαρακτηρίζει κατ' ἐξοχὴν τὴν ἐποχὴν μας: τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν. Ὡς ἀνέφερα προηγουμένως ἡ οὕτω πως ἐπικρατήσασα ἀντίληψις περὶ τοῦ ἀσυμβιβάστου τοῦ κλασσικοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης δὲν εὐσταθεῖ. Ἡ νεωτέρα ἐπιστήμη καὶ ἡ σύγχρονος ἐπιστημονικὴ ἔρευνα ἀποτελοῦν λογικὰς ἀναπτύξεις τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, κατὰ συνέπειαν ἡ στροφή τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν εἶναι σύμφυτος πρὸς τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ παράδοσιν. Οὐδεὶς κοινωνικοοικονομικὸς προγραμματισμὸς, οὐδεμία διασφάλισις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης καὶ ἐνίσχυσις τῆς στρατηγικῆς πολιτικῆς τοῦ ἔθνους δύναται νὰ νοηθῇ κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον τοῦ Κ αἰῶνος ἄνευ εὐθυγραμμίσεως πρὸς τὰ κρατοῦντα διεθνῇ ἐπίπεδα τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης. Τὴν ἀναγκαιότητα μιᾶς τοιαύτης εὐθυγραμμίσεως ὑπαγορεύει τὸ ποσοτικὸν μειονέκτημα τοῦ συγχρόνου ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἐκληροδοτήθη ἐκ τῆς Ἱστορίας, καὶ τὸ ὁποῖον συνίσταται εἰς τὴν περιστολὴν τῶν γεωγραφικῶν ὁρίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ χαμηλὸν δημογραφικὸν μέγεθος αὐτοῦ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ὅμορα ἐθνικὰ σύνολα. Μόνον διὰ τῆς ἐντατικῆς καλλιέργειας τῆς ποιοτικῆς κατηγορίας δύναται νὰ ἀντισταθμισθῇ τὸ ποσοτικὸν τοῦτο μειονέκτημα. Ἀλλ' ἡ ἀνύψωσις τῆς ποιοτικῆς στάθμης τοῦ ἔθνους δὲν δύναται, ὑπὸ τὰς συνθήκας τῆς ἐποχῆς μας, νὰ ἐπιτευχθῇ εἰμὴ διὰ τῆς κατὰ βάθος καὶ πλάτος ἐπιδόσεως εἰς τὸν τομέα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης.

Διὰ νὰ ἐπιτύχῃ εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ σταδιοδρομίαν, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἔχει νὰ παλαίσῃ ἐναντίον τῶν ἀνασχετικῶν ἐκείνων παραγόντων οἱ ὁποῖοι συνθέτουν τὴν ἀρνητικὴν πλευρὰν τῆς ἐθνικῆς ζωῆς. Εἶναι δὲ οἱ παράγοντες οὗτοι, κατὰ κύριον λόγον (α) ὁ ἀναρχικὸς ἀτομικισμὸς, ὁ ὁποῖος παρακωλύει τὰς συν-

τονισμένας ἐνεργείας καὶ τὴν συγκρότησιν τῶν μεγάλων συλλογικῶν μονάδων, τόσον εἰς τὸν οἰκονομικόν, ὅσον καὶ εἰς τὸν ἐπιστημονικόν τομέα· (β) ἡ υπέρμετρος καὶ ἀνεδαφικὴ μεγαλοπραγμοσύνη, ἡ ὁποία ἐμποδίζει τὸ ἔθνος νὰ κρίνῃ ρεαλιστικῶς καὶ θετικῶς περὶ τῶν δυνατοτήτων του, οδηγοῦσα αὐτὸ εἰς οὐτοπιστικὰς πράξεις καὶ εἰς ὑποτίμησιν τῶν ξένων ἐπιτεύξεων καὶ δυνατοτήτων· (γ) ἡ βερμπαλιστικὴ ἀντίληψις καὶπραγμάτευσις τῶν πνευματικῶν θεμάτων καὶ προβλημάτων, ἡ ὁποία εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἐπιφανειακὴν καὶ ἐπιπολαίαν πραγμάτευσιν πολλῶν ζητημάτων τοῦ ἐθνικοῦ βίου.

Ὁ βερμπαλισμός, ὁ ὁποῖος διακωλύεται κυρίως διὰ τῆς λογοτεχνίας, παρασύρει τὴν νεολαίαν τοῦ ἐθνους εἰς τὸν ἀπατηλὸν δρόμον τῆς εὐκολοῦ κοινωνικῆς καὶ πνευματικῆς ἀνόδου, ἄνευ καταβολῆς τῆς ἀπαιτουμένης προσπάθειας πρὸς ἀπόκτησιν τῶν θετικῶν μέσων τὰ ὅποια ὁδηγοῦν εἰς τὴν ἄνοδον. Ὁ βερμπαλισμός ἀπορρέει ἐν μέρει ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ἡ ἀνωτερότης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐνυπάρχει αὐτοδικαίως καὶ εἰς τὸν νεώτερον Ἑλληνισμόν. Ἡ πεποίθησις αὕτη ἀποτελεῖ πρόσκομμα εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῆς ἰδίας ἐκείνης ἀνωτερότητος, τὴν ὁποίαν οφείλει νὰ ἀποκτήσῃ διὰ τῶν ἰδικῶν του προσπαθειῶν ὁ νεώτερος Ἑλληνισμός, ἐὰν πρέπει νὰ ἀποβῇ ἀντάξιός τοῦ ἀρχαίου. Ἡ ἐθνικὴ ἀνωτερότης δὲν ἐπιτυγχάνεται οὔτε διὰ τῆς αὐταπάτης περὶ φυσικῆς ἀνωτερότητος, οὔτε διὰ προχείρου καὶ ἐπιφανειακοῦ πνευματικοῦ ἐξοπλισμοῦ, ἀλλὰ δι' ἀδιαλείπτων προσπαθειῶν καὶ κατὰ μέτωπον ἀντιμετωπίσεως τῆς πραγματικότητος. Τὸ ἰσχυρότερον ὄπλον διὰ τὴν καταπολέμησιν τοῦ βερμπαλισμοῦ εἶναι ἡ ἐπίδοσις τῶν νεωτέρων γενεῶν εἰς τὴν ἐπιστήμην, ἡ ὁποία δὲν συγχωρεῖ οἰανδήποτε ἐπιπολαίαν χρῆσιν τῶν μεθόδων τῆς καὶ ὑπεκφυγῆν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κριτηρίων τῶν διεπόντων τὴν ἐπιστημονικὴν ἐργασίαν.

Ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς μεγάλας θυσίας εἰς τὰς ὁποίας υπεβλήθη ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διὰ νὰ ἀποτινάξῃ τὸ καθεστὼς δουλείας, τὸ ὅποιον ἐπὶ αἰῶνας ἐπεκάθητο ἐπ' αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰς προσπάθειάς τὰς ὁποίας κατέβαλε διὰ νὰ εὐθυγραμμισθῇ πρὸς τὰς ἀξίας τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ, εἶναι ἀνάγκη νὰ διαπιστωθῇ ὅτι τὸ ἔργον, τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐπεδίωξαν οἱ ἄγωνισταὶ τοῦ 1821, δὲν ὠλοκληρώθη εἰσέτι. Κατὰ τὴν ἑκατοπεντηκονταετηρίδα τῆς ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως σημαντικὰ τμήματα τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ παραμένουν εἰς τὴν κατὰστασιν ἐκείνην ἡ ὁποία προσφυῶς χαρακτηρίζεται ὡς ἀλύτρωτος Ἑλληνισμός. Ἐξ ἐπόψεως ἱστορικῆς ἡ πάλιν διὰ τὴν ἐθνολογικὴν καὶ πολιτικὴν ὀλοκλήρωσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐσυνεχίσθη καθ' ὅλον τὸν 19^{ον} αἰῶνα καὶ τὸν εἰκοστόν, τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς προέκτασις ἐν τῷ χρόνῳ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Προβαίνοντες σήμερον εἰς τὴν ἀπογραφὴν τοῦ ἀπὸ τοῦ 1821 διεξαγομένου ἀγῶνος, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀντιπαρέλθωμεν τὴν σημασίαν τῆς ἐπικῆς ἐθνολογικῆς πάλης εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεδόθη τὸ ἔθνος διὰ τὴν πολιτικὴν ἐνσωμάτωσιν τῶν ἀλυτρώτων τμημάτων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πάλης ἡ ὁποία συνεχίζεται ὑπὸ τὰ ὅμματα ἡμῶν διὰ τὴν ἐπι-

βίωσιν τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ ἰσολογισμὸς τῆς διαρρευσάσης 150ετίας παρουσιάζει εἰς μὲν τὸ ἐνεργητικόν του ἐπιτεύγματα ἀντάξια τῆς παραδόσεως τοῦ ἐθνους, εἰς δὲ τὸ παθητικόν του στοιχεῖα δίδοντα λαβὴν εἰς τὴν ἀνάγκην συνειδητοποιήσεως τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἱστορικὸν μέλλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν εἶναι ἀπολύτως διησφαλισμένον ὑπὸ τὰς συγχρόνους διεθνεῖς συνθήκας. Σημαντικώτατον στοιχεῖον παθητικοῦ ἀπετέλεσεν ἡ ἀποτυχία διασώσεως τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἡ ἐκρίζωσις αὐτοῦ ἀπὸ χώρου ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων ἐδρασε πολιτικῶς καὶ πολιτιστικῶς. Ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ τονίσω τὴν σημασίαν τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς διὰ τὰ ἱστορικὰ πεπρωμένα τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ καταστροφή τοῦ σημαντικωτάτου τούτου τμήματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ συνθέτει τὰ ἱστορικὰ πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων διεξάγεται ἡ παρούσα φάσις τοῦ ἀγῶνος πρὸς ὀλοκλήρωσιν τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, φάσις τὴν ὅποιαν συνιστᾷ τὸ Κυπριακὸν ζήτημα. Τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ ὅποιον ἡ ἐλλειψις ἐπαρκοῦς ἱστορικῆς προοπτικῆς πολλάκις ἀπεμόνωνσε τῶν ἱστορικῶν του συσχετίσεων, ἐντάσσεται ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ ἀγῶνος πρὸς πολιτικὴν χειραφέτησιν τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ. Μόνον διὰ τῆς ἱστορικῆς ταύτης τοποθετήσεως καὶ βάσει ταύτης εἶναι δυνατὸν νὰ διαρθρωθῇ μία ἐθνικὴ πολιτικὴ ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ. Τὰ ἱστορικὰ πλαίσια ἐντὸς τῶν ὁποίων διαγράφονται αἱ περὶ τὸ Κυπριακὸν ἐξελίξεις υποδεικνύουν καὶ τὴν οὐσιαστικὴν ὑφὴν αὐτοῦ, ὡς ζητήματος ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἀκράιου τούτου τμήματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὸ ὅποιον αἱ ἱστορικαὶ περιστάσεις ἐθεσαν εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἀλυτρώτου.

Αἱ συνέπειαι μιᾶς τοιαύτης ἱστορικῆς τοποθετήσεως τοῦ Κυπριακοῦ δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὑπὸ τὸ διπλοῦν πρίσμα τῆς ἀντιμετωπίσεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἅφ' ἑνός, καὶ τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἅφ' ἑτέρου.

Ἀπὸ τῆς πλευρας τοῦ Κυπριακοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ συνειδητοποιήσις τοῦ Κυπριακοῦ ὡς προβλήματος ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως σημαίνει ὅτι πασα ἐπὶ μέρους οἰκονομική, ἐξωτερικὴ καὶ στρατιωτικὴ πολιτικὴ οφείλει νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὰς ἀπαιτήσεις καὶ τὰς ἀνάγκας τῆς ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως. Ἡ ἐναντία περίπτωσις τῆς ἐξαρτήσεως τῆς πολιτικῆς τῆς ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως ὑπὸ τὰς βραχυπροθέσμους ἀνάγκας τῆς ἐπὶ μέρους πολιτικῆς θὰ ἀπετέλει βαρὺ σφάλμα με ἀπωτέρας ἱστορικᾶς συνεπειάς. Μία τοιαύτη υπαγωγή τῆς πολιτικῆς τῆς ἐθνικῆς ἐπιβιώσεως θὰ ἐσήμαινεν ἀπομόνωσιν τοῦ Κυπριακοῦ προβλήματος ἀπὸ τῶν ἐθνοϊστορικῶν αὐτοῦ ὅρων.

Οἱ ἐθνοϊστορικοὶ ὅροι τοῦ προβλήματος συνιστοῦν ταυτοχρόνως καὶ τὴν ἐθνικὴν πολιτικὴν τοῦ Μητροπολιτικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοῦ Κυπριακοῦ. Τὸ Κυπριακὸν ἀποτελεῖ σάρκα καὶ ὀστᾶ τῆς πανελληνίου ἐθνικῆς πολιτικῆς ὑπὸ διπλῇ ἰδιότητι: πρῶτον, ὡς ἐντασσόμενον εἰς τὴν πατροπαράδοτον πολιτικὴν ἔναντι τοῦ ἀλυτρώτου Ἑλληνισμοῦ· δεύτερον, ὡς ἀναπόσπαστον κεφάλαιον τῶν

έλληνοτουρκικῶν σχέσεων. Ἐπ' ἀμφοτέρως τὰς ιδιότητας ταύτας μία ἐνδεχο-
μένως ἀρνητικὴ λύσις τοῦ Κυπριακοῦ θὰ εἶχεν ἀμέσους συνεπείας ἐπὶ τοῦ ἐθνι-
κοῦ κορμοῦ. Ἡ ὑποχώρησις εἰς τὸ Κυπριακὸν ζήτημα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀνα-
σχέση περαιτέρω ἐθνολογικὴν ὑποχώρησιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐναντι τῶν ἐπε-
κτατικῶν ἀξιώσεων τοῦ ὑπὸ πλήρη ἀναζωπύρῃσιν τουρκικοῦ ἐθνικισμοῦ. Ἡ
ἀνάλυσις τῆς ψυχροσυνθέσεως καὶ τῶν ἐθνοϊστορικῶν δεδομένων τοῦ τουρκικοῦ
λαοῦ δὲν ἐπιτρέπει αὐταπάτας εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Κυπριακοῦ. Ὁ Ἑλληνι-
σμὸς πρέπει νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ διεκδικήσῃ τὰ ἐθνικὰ αὐτοῦ δίκαια, τὰ ὅποια
δὲν συνίστανται εἰς ἱμπεριαλιστικὰς βλέψεις, ἀλλ' εἰς ἀξίωσιν πολιτικῆς ὀλο-
κληρώσεως τῆς ἐθνολογικῆς αὐτοῦ ὑποστάσεως, ἀντιτάσων ποιοτικὴν ἀνω-
τερότητα εἰς τὴν ποσοτικὴν τοιαύτην ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία βασιζεῖ τὰς
ἀξιώσεις της. Μόνον διὰ τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ ποιοτικοῦ αὐτῆς ἐξοπλισμοῦ,
οἰκονομικοῦ, στρατιωτικοῦ, ἐπιστημονικοῦ, δύναται ἡ Ἑλλὰς νὰ ἀνασχέσῃ
τὴν ἐθνολογικὴν ὑποχώρησιν τὴν ὁποίαν προεκάλεσεν ἡ Μικρασιατικὴ κατα-
στροφή, παγιοποιούσα οὕτω τὴν πολιτικὴν αὐτῆς θέσιν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Με-
σογείῳ.

Ἡ πολιτικὴ ἐνσωμάτωσις τῆς Κύπρου εἰς τὸν ἐθνικὸν κορμὸν θὰ παράσχῃ
τὴν δυνατὸτητα μίας νέας πολιτιστικῆς καὶ πνευματικῆς σταδιοδρομίας τοῦ
Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν.